

[Pojem a pojetí (koncepce)]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1995](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1995](#)

- ◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 31. 12. 1995
- ◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 31. 12. 1995

[Pojem a pojetí (koncepce)]

Je třeba vědomě a důsledně rozlišovat mezi pojmem a pojetím (konceptí). Pojem je strukturním prostředkem („programem“) myšlení, dovolujícím soustředit se na „totéž“ (a to za jakýchkoliv běžných okolností). Mluvit proto o proměnách nebo dokonce dějinách pojmu („concept change“, „Begriffsgeschichte“) postrádá smysl. Kdyby mohl být pojem měněn, adaptován, upravován, musili bychom hledat nějakou další instanci nebo prostředek kontroly určitého daného pojmu. Pojem může být „proměnlivý“ jen v jistém smyslu a do jisté míry: myšlení je velice proměnlivé a vnitřní i vnější okolnosti mají obrovský vliv na jeho průběh. Pojem musí tuto proměnlivost myšlení redukovat nebo vůbec odfiltrvat, a to znamená, že se nějak musí k této proměnlivosti (aktivně) vztahovat. Tento typ „proměnlivosti“ pojmu zajisté můžeme připustit a musíme jej ovšem podrobit bedlivému vyšetření a rozboru. Naproti tomu pojetí může být skutečně proměňováno, upravováno, vylepšováno atd., a to i za předpokladu, že jde o pojetí „téhož“, tj. téže „skutečnosti“. V čem tu je vlastně onen základní rozdíl? Pojem musí být nasouzen. Soud tu představuje určitý akt, výkon souzení, nasuzování, tj. je to náš výkon, který zajisté podléhá různým vlivům, a tudíž také proměnám. Aby takový soud platil nezávisle na nahodilých okolnostech, musí být zpevněn pojmy. Jestliže však pojmy vznikají (jsou ustavovány) právě nasouzením, musíme předpokládat jistou oscilaci mezi pojmem a jeho nasuzováním. Ve chvíli, kdy je pojem ustaven a zpevněn nasouzením, může a musí napříště zase zpětně zpevnit ono nasouzení. To je jedna věc.

Druhá věc spočívá v tom, že každé nasouzení pracuje s určitými vyslovenými, ale také s některými více nebo méně určitými nevyslovenými předpoklady. Jinými slovy: platnost nasouzení pojmu je závislá na platnosti samotného nasuzování, tj. samotného myšlenkového výkonu, a platnost tohoto myšlenkového výkonu zase závisí na širších kontextech, mezi něž patří nejenom okolnosti, nýbrž zejména zmíněné nevyslovené předpoklady, eventuálně upevněné již dříve nasouzenými pojmy. Tento dosti komplikovaný logický pořádek spočívá tedy v tom, že izolované pojmy a izolované (tj. z kontextu vyňaté) soudy nemohou být ani dost dobře zhodnoceny. Vždycky představují zároveň jakousi možnost postoupit dál, a to nejenom k důsledkům (ve smyslu dedukce), nýbrž naopak zpět k vysloveným nebo spíše nevysloveným předpokladům, které vytvářejí nejenom faktický kontext, ale také podmínky platnosti onoho soudu, eventuálně platnosti nasouzeného pojmu.

Samo upevnění pojmu nasouzením, jakož i upevnění tohoto nasouzení, resp. vůbec i předchozích soudů jiným nasouzením upevněnými pojmy, vlastně již předpokládá jistý vynález, který umožňuje vůbec mluvit o pojmech a pojmové struktuře myšlení, totiž vedle pojmů samotných ony Brentanem a zejména Husserlem pojmenované „intencionální předměty“. Intencionální předmět je konstrukce, která je ustavena bez ohledu na čas, resp. mimočasově, nadčasově. To je základní věc: pevnost intencionálního předmětu je založena na tom, že je likvidován čas, takže takový intencionální předmět nemá vůbec k dispozici potřebnou dobu, aby se mohl změnit. Změna totiž předpokládá čas. To znamená, že můžeme mluvit o tom, že intencionální předmět lze zaměnit za jiný, a to pomocí jiného pojmu, ale že tentýž pojem se vztahuje pouze k témuž intencionálnímu předmětu, přičemž se oba navzájem upevňují. Intencionální předmět může být konstruován pouze myšlenkovými (intencionálními) akty, které jsou pojmově upevněny, a ovšem samo upevnění pojmů nemůže záležet pouze na nějakém sebedůkladnějším nasuzování, nýbrž zejména na takovém nasuzování, které již pracuje s intencionálním předmětem nebo které se podílí na jeho konstrukci.

(Písek, 951231-3.)